

Kovács Csenge: A jog, mint társadalmi jelenség – Jogszociológia és annak irányzatai¹

1. JOGSZOCIOLOGIA, MINT TUDOMÁNY

1.1 Bevezetés – Mi is az a jogszociológia?

Ha arra szeretnénk választ kapni, mi is az a jogszociológia, elsőként mindenképp fontos azt megemlíteni, hogy hol helyezkedik el a tudományok területén. Ahogyan a neve is tükrözi, egy „kevert” tudományról beszélhetünk, melynél megjelennek mind jogi mind szociológiai elemek is. Ebből következik, hogy egy viszonylag későn létrejött, 19. században kialakult tudományágról beszélhetünk, melynek létrejöttének feltétele maga a szociológia létre jötte is volt, ami már önmagában is későn keletkezett, szintén a 19. században, majd ezen szociológiai szempontok törtek be a jogtudományba, létrehozva magát a jogszociológiát.²

A jogszociológiának többfajta irányzata van, de vannak olyan generikus alaptételei, melyek megengedik azt, hogy általánosságban beszélhessünk a témáról. De mégis, mivel is foglalkozik a jogszociológia? Legfontosabb elve talán az, hogy a társadalom hat a jogra. Ezt úgy kell érteni, hogy mivel a jogi norma eredete a társadalmi magatartásokban van, az a társadalomból eredeztethető, ebből pedig okszerűen következik az, hogy valamilyen módon és mértékben hat a társadalom a jog alakulására, adott esetben társadalmi célokhoz igazodik. Éppen ezért a jogszociológia jogot működésében vizsgálja.

A jogpozitivistá felfogásokkal ellentétben, a jogszociológusok a jogra nem csupán szabályrendszerként tekintenek, számukra nem csak egy „állami parancs”, hanem további tényező is vannak, illetve alkalmazkodik a társadalmi változásokhoz. Ezen kívül esetenként túlterjed az írott szabályozásokon is, például olyan esetekben amikor szabályösszeütközés van vagy nincs szabály egy adott esetre, tehát a jogot tágabb kategóriának fogják fel a formális forrásainál. Pontosabban a jogszociológia szerint a jogot a törvények, a jogszokások, a bírói gyakorlat, és a jogilag releváns magatartások alkotják.

A jogilag releváns magatartásokat viszont fontos kiemelni, mivel jobban belegondolva majdnem minden magatartás –ha nem minden– jogilag releváns, ami így a jogszociológia vizsgálati körét eléggé kitágítaná. Ezeket két féle módon lehet szűkíteni. Az első ilyen „feltétel” alapján azok a magatartások eshetnek tárgykörébe, amelyeknél a társadalmi szereplők által tanúsított magatartás létrejötténél a jog szerepe fontos tényező, ahol pedig a jog szerepe elenyésző, ott a jogszociológia nem vizsgálódik. A másik szűkítő feltétel, habár kicsit ironikusan hangzik, a kutató kérdésfeltevése, ami leegyszerűsítve annyit jelent, hogy a jogszociológia tárgykörét az fogja meghatározni, hogy maga a jogszociológus úgy dönt azzal a kérdéskörrel kapcsolatban, hogy foglalkozik vele.³

1.2 A Jogszociológia és jogelmélet elhatárolása

Fontos kérdése a jogszociológiának, mint önálló tudománynak a jogelmélettel való viszonya, illetve az attól történő elhatárolása. Habár a két fogalom gyakran összemosisodik, mégis két különböző tudományágról beszélhetünk. Elsősorban a jogszociológia a jog és a társadalom kapcsolatát vizsgálja, arra keresi a választ, hogyan alakul a jog társadalmi keretek között, illetve, hogy ez a két tényező hogyan hat egymásra. A jogelmélet ezzel szemben a jogot elkülönítve a társadalom többi jelenségétől, a jog sajátosságait vizsgálja, jogpozitivistá jogfelfogáshoz illeszkedik inkább. Kutatási módszereik is eltérőek, a jogszociológia empirikus

¹ Joghallgató, SZTE Állam- és Jogtudomány Kar.

² Kulcsár Kálmán: A jogszociológia alapjai, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1976, 13-15 p.

³ Maczonkai Mihály: Jogszociológia, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005, 18-24 p.

úton dolgozik főként, szociológiai módszereket alkalmazva, de ez nem jelenti azt, hogy nincs igénye elméleti kutatásokra, hisz a tapasztalati úton megszerzett tényekből von le általános következtetéseket, és ezekből hozzák létre elméleteiket.⁴ Már ezen különbségekből is látszik, hogy a jogszociológiai megközelítés nem feltétlen jogász megközelítést jelent, hanem külső nézőpontból vizsgálódik, nem véletlen hogy művelőinek jelentős része nem jogász végzettségű, míg a jogelmélet képviselői sokkal inkább a jogász professzió szemszögéből közelítik meg a jogot, illetve főként jogász végzettségűek. Az előbb elmondottak alapján is jól látszik, hogy a jogszociológia és a jogelmélet bár metszheti egymást, mégis, kutatásuk tárgyát más képezi, illetve módszereik is javarészt különböznek egymástól, ez alapján mondhatjuk azt, hogy két külön tudományágról beszélhetünk.⁵

Mindezekből látszik, hogy amíg a jogelmélet elsősorban az írott joggal, törvényekkel foglalkozik, addig a jogszociológia nem az írott jogra kíváncsi, hanem arra, hogy az egyes normák, legyen akár írott vagy íratlan, hogyan érvényesülnek a való életben, illetve a mindennapokban. Ezt nem csak egy adott társadalom közegben vizsgálja, hanem a társadalmi szintek különböző szintjein is, illetve a különböző társadalmi csoportokban. Tehát összességében elmondható, hogy nem egy dogmatikai tudományággal van dolgunk. Viszont mindezen különbségek ellenére elmondható a két szakterületről, hogy szoros kapcsolatban állnak egymással, illetve kölcsönösen hat egyik a másikra.⁶

2. A JOGSZOCIOLOGIAI GONDOLKODÁS ELŐTÖRTÉNETE

2.1 Szociológiai jogelméletek előfutárjai

A jogszociológiának már a kezdetekor is több „irányzata” volt, de ahhoz, hogy megismerjük és meg is értsük őket nem elég az egyes tudományok közt való elhelyezésének és alapjellemezőinek megismerése, fontos áttekinteni honnan is erednek ezek az eszmék, és milyen gondolatokból születtek. Mint már említettem, magának a jogszociológiának a kialakulása a 19. századra tehető, előfutárai viszont már jóval előtte, a 17.-18. században is tevékenykedtek és lefektették azokat az alapokat, amelyek alapján később a jogszociológia művelői elindultak és azon eszméket tovább gondolva kialakították a jogszociológiát, illetve annak egyes nézeteit.

Talán az egyik legrégebbi előfutárának *Montesquieu* tekinthető, aki, habár filozófiai és államelméleti tételek kidolgozásával foglalkozott, mégis egyes műveiben visszatükröződnek olyan elvek, melyek alapján sejthetjük azt, hogy a jogszociológia legelső művelői ezen gondolatokból indultak ki. *Montesquieu* szerint a történelmi eseményeknek hosszútávon társadalmi okai vannak, és műveiben gyakran földrajzi tényezőkre vezette vissza a társadalmi tényezők alakulását. Szerinte ezek befolyásolták egy adott területen élő nép életviszonyait, ami az állam működésére is kihatott. Habár földrajzi elhelyezkedéshez kapcsolódó elmélete helytelen volt, mégis rámutatott arra, hogy egyes jogi kérdéseket lehet máshonnan kell a megközelíteni. *Montesquieu* műveinek ténylegesen voltak jogszociológiai aspektusai, ezzel kapcsolatban mégsem voltak követői, sőt műveinek ily szemszögből történő vizsgálata csak a jogszociológia megjelenése után történt.⁷

Az egyik legközelebbi irányzatai a jogszociológiának a német és angol történeti jogi iskolák, melyek időben körülbelül egy évszázaddal a jogszociológia előtt alakultak ki, hasonlóságuk miatt mégis gyakran tárgyalják őket együtt. Ezen két jogi iskolának olyan tipikus kérdésfeltevései voltak, mint például hogy mi a jog, a jog és az erkölcs viszonya, milyeneknek

⁴ Bencze Mátyás: Jogelmélet, jogszociológia és szociológiai jogelmélet. Egy elhatárolási kísérlet. In: Nagy Tamás – Nagy Zsolt (szerk.): Jogelmélet és önreflexió 139-146 p.

⁵ Badó Attila: Jogszociológiai alapismeretek, Pro talentis universitatis alapítvány, Szeged, 2020, 11-28 p

⁶ MACZONAKI, 2005, 11-14 p.

⁷ MACZONAKI, 2005, 42-44 p.

kéne lennie a jogszabályoknak, mi a jogtudomány feladata, joghézagokat a jogalkalmazó hogy kezelje és sok más olyasfajta kérdés, melyben hasonló alapokra helyezik a hangsúlyt, és gondolkodásuk hasonló módon vezeti végig az egyes kérdésekre adott válaszokat, mint ahogy azt jogszociológia művelői teszik.⁸ Elméletük alapja mindkettőnek az, hogy a jogot nem tekintik eleve adottnak, hanem a jog a történelem vagy a társadalom produktuma. Tehát ha vesszük például a természetjogi gondolkodást és azzal ellentétbe állítjuk, a jog nem a természettől, vagy Istentől származik, hanem az emberi együttélés folyamán kialakított szokások, hagyományok termékei. Ezek a szokások, hagyományok az idő során változnak, az adott közösségeknek az értékrendje is megváltozik, éppen ezért a társadalom változásával együtt a jog is alkalmazkodik ezekhez az új értékrendekhez, nézetekhez, és formálódik, mert ami egy adott népnek jó lehet egy korszakban, az nem feltétlenül lesz jó egy másikban. Szerintük a jog nem alkotható tetszőlegesen, hanem történelmi erők eredménye, nem lehet csak úgy erőszakkal (a jogalkotó akarata által) beültetni, hanem együtt működik a társadalommal. Ezekből jól látszik a hasonlóság, hogy a történelmi jogi iskolák sem feltétlenül ragadnak meg az írott jognál, hanem jóval nagyobb jelentőséget tulajdonítanak annak társadalomban való leképződésére.⁹¹⁰

3. JOGSZOCIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSEK: AZ EGYES JOGSZOCIOLÓGIAI IRÁNYZATOK

3.1 Jogsziociológia eredete Közép-Európában

3.2.1 Eugen Ehrlich – A jogsziociológia alapító atyja

A jogsziociológia atyjának *Eugen Ehrlich* tekinthető, alaptételeit ő fogalmazta meg, és még mai napig hivatkoznak rá akár a modern jogsziociológiában is. Nézete szerint ellentmondás van a jogszabályok és az élet között, tehát a jog tényleges működése és a leírt törvények között, ezek közül pedig mindig az élő jog az, ami érvényesül nem pedig az állami jog. A jogszabályok a társadalmi valóság kis részét képesek átfogni, és ezeknek nem is sok köze van a valósághoz. Problémát nem a törvényhozás hibáiban látta, mivel szerinte semmi esetben sem lehetne valós képet adni csak és kizárólag az írott jog útján. A gond az, hogy a jog megismerésénél kizárólag a jogszabályokat tartja figyelem előtt a jogtudomány, pedig a jog társadalmi jelenség, és ezért megismerésére vonatkozó tudománynak is társadalom tudománynak kell lennie, ez pedig a jogsziociológia lenne, éppen ezért a jogtudománynak megújulásra van szüksége.¹¹ Másrészt a jog nem csak a jogviták eldöntéséhez szükséges, hanem a társadalmi szervezet alapja.¹²

Foglalkozik a joghézagok kitöltésével, nézete szerint a jogalkalmazás során vagy nincs jogszabály az adott jogesetre, vagy ha van, akkor is általános jellege miatt nem vezethető le belőle ítélet, a jogalkalmazást már több évszázada jogász jog, technikai jog uralja, amely

⁸ Badó Attila: Történelmi és szociológiai jogelméletek, videóanyag, Szegedi tudományegyetem állam- és jogtudományi kar, 2023.04.18.-ai letöltés, https://drive.google.com/file/d/1G5ww3fK1Fvq_6hOV_W8jyn71468BFvDN/view

⁹ Szabó Miklós (szerk.): Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004, 51-53. p.

¹⁰ Ludassy Mária: TÁRSADALOMFILOZÓFIA 5. hét Burke, ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék - az MTA Közgazdaságtudományi Intézet - Balassi Kiadó, 2010, 3-8. o.

¹¹ Fekete Balázs – Fleck Zoltán: Tanulmányok a kortárs jogelméletéről. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015, 15-20. p.

¹² Ismeretlen szerző: A JOGSZOCIOLÓGIA KLASSZIKUS PROBLÉMÁI II. EUGEN EHRLICH ÉS A JOG PLURALITÁSA; AZ AMERIKAI REALISTA MOZGALOM – A JOG TÁRSADALMISÁGA ÉS KISZÁMÍTHATÓSÁGA; ROSCOE POUND ÉS A Ismeretlen szerző (n.i): A JOGSZOCIOLÓGIA KLASSZIKUS PROBLÉMÁI II. EUGEN EHRLICH ÉS A JOG PLURALITÁSA;

egyetemi jogtudósok eredménye mindenekelőtt. Maga a jog különböző szerkezetek, jogintézmények kidolgozásából, fogalmak csiszolásából, pontosításából áll, és ez a tevékenység a bírói tevékenységek sokaságában érezteti a hatását, ez a jog fő megjelenési formája. Nevéhez fűződik a szabadjogi elmélet, avagy a szabad jogtalálás: ezt tartja megoldásnak. A hatályos jog világos szabályozást nem tartalmaz, ezért nem különböző technikákkal kell utasítani a bírót, hanem hagyni kell, hogy a jogrend szelleme és igazságérzete alapján hozza meg az ítéletet. Az angolszász bírák eszményképét vázolja fel, ezt a feladatot nem jogszabályt bemagoló bírák végezhetik el, hanem kivételes szellemi és erkölcsi nagyságú személyek.

De mit is ért jog alatt *Ehrlich*? Elmélete szerint a jognak három megjelenési formája van: Első a társadalmi jog, ez különböző közösségekből, egyesületekből épül fel, minden kapcsolatot beleért, például család, gazdasági társulás, egyház, nemzet stb. A jog legősibb formája e közösségekben jön létre, ez nem a törvényhozói akarat terméke, hanem az emberi csoportok saját maguk alkotják meg. A jogfejlődés súlypontja szerinte ezen a szinten található. Második a döntési normák, ezek közvetett kapcsolatban állnak a társadalmi joggal, jogászok fejlesztik ki, hogy jogvitákat lehessen eldönteni, a társadalmi jog önmagában alkalmatlan lenne ezek eldöntésére, de a döntési normák is a társadalmi produktum. A harmadik az állami jog. Ezek olyan előírások, amelyek csak is az állam létéből származnak, ezek állam nélkül nem létezhetnének, nem azonos a törvényi joggal, hanem ezek azok a normák, amik azért vannak, mert állam van, ilyen például az adó törvény, rendőrségi törvény.¹³

Ehrlich problémásnak látta, hogy a jogtudomány kutatásai általában a törvénykönyvek, paragrafusok elemzéseiről szólnak, és hogy ennek során a jogtudós megpróbál következtetni a jogalkotó akaratára, és a tényleges jogi helyzetekre. Szerinte ez rossz, mert nem a törvényhozásban keresendő a jog és a jogfejlődés lényege, hanem a társadalomban magában, és így a jogszociológia lényege is meghatározható: a társadalmi jog, és az azt meghatározó társadalmi tények jelenthetik a jogtudományi kutatások legfontosabb tárgyát. Az élő jog kutatása nem a törvénykönyvben keresendő, hanem szerzőségekben, okiratokban, amik tényleg tükrözik, hogy is működik a jog a valóságban. A jogszociológia feladata, hogy a jogtudomány és a jogpolitika számára azzá váljon, mint a természettudomány a gyógyítás vagy a technika számára. *Ehrlichet* ezért is szokták még a szabad jogtalálás egyik vezéralakjának hívni.¹⁴

3.2.2 A *Durkheimi* represszív és restitutív jog

Durkheimet elsősorban szociológusként szokták emlegetni, illetve nem is rendelkezett jogász végzettséggel, de csekély túlzással ki lehet jelteni hogy általános szociológiája az nagyjából megegyezik a jogszociológiával, legalábbis annak saját elméletével. Ezt azért is jelenthetjük ki, mivel *Durkheim* szociológiájának feladata kizárólag a társadalmi tények vizsgálata, amelyek az egyén tudatától függetlenül léteznek. A társadalmi tények úgy határozták meg, hogy ezt a jog felől lehet megközelíteni, mert ami fontos a társadalom számára, az az emberi magatartások során folyamatosan ismétlődik, ami végül a társadalmi ténynek a jogi szabályozottságához vezet.¹⁵

Durkheim jogszociológiájában a jogot tulajdonképpen két típusra bontja le. Egyrészt represszív jogra, másrészt pedig restitutív jogra, amelyek valójában jogkövetkezmények szerinti kategorizálást jelent esetében. Az első csoportnak alapvetően elrettentés, megtorlás a célja, éppen ezért elsősorban a büntetőjogi kategóriába tartoznak. A második csoportra főként

¹³ Badó Attila (n.i): Eugen Ehrlich és a jogszociológia, 2023.05.01-i megtekintés, docplayer, 2-9 p. <https://docplayer.hu/42126819-Eugen-ehrich-es-a-jogszociologia.html>

¹⁴ Mezei Péter (2003): A bírák szerepe a jogrendszerben – A XX. század első felének jogelméleti gondolkodói tükrében, Jogelméleti szemle, 2002/3., [11]-[15], 2023.05.01-i megtekintés, <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei11.html>

¹⁵ MACZONAKI, 2005, 76-79. p.

a megzavart viszonyok helyreállítását, mondhatni az *eredeti állapot helyreállítását* célozzák, ami inkább polgári jogi jellegű.¹⁶ *Durkheim* mindkét oldalhoz csatol egy-egy társadalom típust, amely a represszív jog esetében egy olyan társadalmat vázol fel, melyben a kollektív tudat szabályozó ereje erős, de nem jellemző a munkamegosztás, legfeljebb nem és kor szerint. Itt fontos megjegyezni, hogy *Durkheim* szerint, ahol ez érvényesült inkább, ott maga a társadalom is primitívebb volt. Elméletében a restitutív jogot alkalmazó társadalmakra a munkamegosztás és a szolidaritás jellemző, ami kooperáción alapul, ami a modern társadalmakra jellemző, viszont ezen esetekben sem lehet teljesen eltekinteni teljesen a represszív szankciók használatától.¹⁷

Durkheim jogszociológiájáról összességben elmondható, hogy jelentős szerepet tulajdonít a büntetőjogi oldalnak és az eddig elmondottak ellenére nem feltétlen negatív oldalról közelíti csak meg. A bűnözést egy bizonyos mértékig elfogadhatónak, sőt szükségesnek tartja. Ezt abból vezeti le, hogy a társadalom számára a bűncselekmény elkövetését követő szankció tükröt tart az egyének számára, hogy az az adott magatartás megsértette a kollektív tudatot.¹⁸ *Durkheim* elméletének gyengéje viszont abban rejlik a többi jogszociológus elmélettel szemben nem reflektál eléggé a jog szervező erejére, és annak társadalomra történő hatására.¹⁹

3.2 Szociológiai jogelméletek Amerikában

3.2.1 Roscoe Pound és a „társadalmi mérnökösödés”

A szociológiai jogelméletek megjelenése Amerikában *Roscoe Pound* nevéhez köthető, de inkább szokták előfutárként hivatkozni rá, habár azt fontos megjegyezni, hogy az irányzatnak rengeteg neves képviselője van Amerika történelmében. *Roscoe Pound* 1910-ben megjelent *Law in books and law in action* című könyvében fejtette ki nézeteit, ami alapjában nagyrészt megegyezik *Ehrlich* tételeivel, de művében leginkább a törvénykönyv és élő jog közötti szakadék nagyságát fejtegeti. Ebben az időszakban Amerikában a klasszikus jogelmélet volt az uralkodó, ami a törvényi pozitívizmushoz hasonló jogeszmé, lényege abban áll hogy az állam semleges marad, a jogalkalmazás a jogi normák mechanikus alkalmazását tartotta helyesnek. A jogszociológia egyrészt ezen irányzatok hiányosságai és hibái miatt nyert ekkora teret, és ezzel szemben léptek fel képviselői.²⁰

Pound alaptétele szerint a joggal kapcsolatos legnagyobb probléma, hogy a stabil jogrendszert nehéz összeegyeztetni a változás elkerülhetetlenségével, tehát azt, hogy az írott jog követni tudja az élő jogot. Gyakorlatban az „összebékítést” alkalmazzák, tehát a bírói jogot, ezt *Pound* is támogatta.²¹ Másik fontos tétele, hogy szerinte a jognak az általános társadalmi érdeket kellene szolgálnia. És hogy mik ezek az érdekek? Először is három részre bontotta ezeket az érdekeket, különbséget tett az egyéni érdek, társadalmi érdek és közösségi érdek között. Egyéni érdeknek tartotta azokat az igényeket, amelyek az egyéni élethez kötődnek, társadalmi érdeknek pedig azokat a követeléseket tartotta, amelyek a civilizált társadalmakban a szociális élet részei, közösségi érdekek pedig az egyéni érdekek politikai szemszögből nézve.

¹⁶ Émile Durkheim: A társadalmi munkamegosztásról, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 80-84 p.

¹⁷ Durkheim – Jogszociológia, Pécsi Tudományegyetem, 2025.03.21.-ei megtekintés <https://www.studocu.com/hu/document/pecsi-tudomanyegyetem/jogaszi-etika/durkheim-jogszociologia/51672662>, 1-2 p.

¹⁸ MACZONAKI, 2005, 83-85. p.

¹⁹ Durkheim – Jogszociológia, Pécsi Tudományegyetem, 2025.03.21.-ei megtekintés <https://www.studocu.com/hu/document/pecsi-tudomanyegyetem/jogaszi-etika/durkheim-jogszociologia/51672662>, 3.p, 5.p

²⁰ Pokol Béla (2000): Vázlat az amerikai jogelméleti irányzatok elemzéséhez, Jogelméleti szemle, 2000/2, 2023.05.02.-ei megtekintés, <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol2.html>

²¹ ISMERETLEN SZERZŐ (n.i): 6-8 p.

Ezen érdekek egyfajta hierarchiát is képeztek, például ezek közül egy a társadalom fizikai biztonsága, ami a vallási intézmények és szabadsága felett állt.²²

Nevéhez fűződik „Társadalmi mérnök” szerep: ezt a „mérnöki szerepet pedig a bírának tulajdonította, akinek az a feladata, hogy feltárja a társadalomban formálódó érdekeket, illetve, hogy jelölje ki a jogalkotás és a jogalkalmazás során a támogatandó érdekek körét, ezeket rangsorolja, és dolgozza ki azokat a jogintézményeket, amelyek ezeket az érdekeket valóban alá tudják támasztani. Szerinte a folyamatosan változó társadalomban kell lennie olyan alapelveknek, amik állandók, mint például a javaik feletti szabadon rendelkezés, okozott károk megtérítése. Viszont ahhoz, hogy a jog rugalmas legyen és alkalmazkodjon a társadalmi változásokra, nem támaszkodhat csak és kizárólag az írott törvényekre. Ez utóbbi miatt érthető, miért bírálta a jogi formalizmust, melynek lényege abban rejlik, hogy a bírótól minden esetben azt várja el, hogy egy adott jogeset megoldásánál, és ítéletének megindoklásánál kizárólag a jogszabály szövegére támaszkodjon, még akkor is, ha a döntés igazságtalan vagy ésszerűtlen.²³

3.2.3 Jogi realizmus

A jogi realizmusnak is számos neves képviselője van, akiknek nézetei kisebb-nagyobb részletekben eltérhetnek egymástól. A tanulmány keretében *Jerome Frank* munkássága felőli megközelítésben lesz tárgyalva elsősorban az irányzat. *Jerome Frank* gyakorló jogász volt, aki nagyon jól bemutatta mind azt, amit az amerikai jogi realisták összességében képviseltek, mind ezek mellett közérthetően írt a jogelméleti kérdésekről.

Nézetei szerint, a hagyományos önképét a jognak el kell vetni, és nem tekinthetnek a jogászok a saját tevékenységükre se úgy, ahogy azt a hagyományos elmélet bemutatta. Ehelyett felvázolt egy realista, valóság hű, empirista módszert, amely a tényleges emberi viselkedést veszi figyelembe. Tiltakozott az ellen, hogy a jogi realizmust önálló iskolának titulálják, ő maga jobban szerette volna, ha konstruktív szkepticizmussal jelöljék azokat, akik ezt vallják, de nem is feltétlenül szokták jogszociológiai elméletként emlegetni, megfelelőbb lenne rá a mozgalom szót használni. Ennek oka, hogy nem a társadalmat vizsgálja, nem szociológiai módszereket alkalmaznak a jogra, hanem a jogot belülről, saját fogalmainak és előfeltevéseinek fényében vizsgálja –legfőképp a bírák tevékenységét–, és elsősorban jogászokhoz címezik a mondanivalójukat.

Összességében elmondható a jogi realizmus képviselőiről, hogy elméleteik szerint az írott jogszabályok nem képesek megmutatni milyen döntés születik majd, éppen ezért ilyen szempontból szabályskeptikusnak tekintették őket. *Jerome Frank* szerint nem az a legfőbb baj, hogy a bírák különböző módon értelmezik a szabályokat, hanem hogy a tényekkel kapcsolatos bizonytalanság is fennáll, de mind a szabályok, mind a tényekkel kapcsolatos bizonytalanság teljesen természetes jelenség, mivel a bírák is emberek, és személyiségüktől, neveltetésüktől, és egyéb tényezőktől függően más döntést hozhatnak. Szóbeliségre épülő eljárások során értékelniük kell a bizonyítékokat, tanúvallomásokat, a legnagyobb bizonytalanságot pedig ezen a téren látták, mivel ők is emberek és hibázhatnak, vagy érdekeiknek megfelelően torzíthatnak. A társadalom ehhez képest viszont az várja el, hogy a jog kiszámítható legyen, ez azonban képtelenség. Egyebekben *Jerome Frank* bírálta azt, hogy a hatalmi ágak teljes mértékben történő szétválasztását, mivel ez a bírákat csak jog alkalmazására kárhóztatja, hisz a bírák

²² Nagy Zsolt: Az amerikai szociológiai jogelmélet. In: Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica, (5) 1. pp. 72-80 p. (2015)

²³ ISMERETLEN SZERZŐ (n.i.):, 6-8 p.

lennének azok, aki reagálva társadalmi változásokra képesek lennének az ítélkezéssel a modern társadalmi elvárásokhoz igazodni.²⁴²⁵

4. JOGSZOCIOLÓGIA NAPJAINKBAN

4.1 A modern jogszociológia kérdésfeltevései

Mivel a jogszociológia alapja az, hogy a társadalom hat a jogra –illetve fordítva is–, ezért ahhoz, hogy megértsük a jogszociológiai folyamatok ma miért is tartanak ott ahol, fontos áttekinteni azt, hogy az eddigi több mint száz éves irányzatokhoz képest, a jogszociológia kezdetéhez képest hogyan is változott az a társadalom, amivel e tudományág foglalkozik. A modern jogszociológia feltételez egy modern társadalmat a kezdeti jogszociológiával szemben, ami kisebb túlzással összességében csak azt a két feltételt kívánta meg egyrészt hogy létrejöjjön egy civil társadalom, másrészt a szociológia intézményesülését. A modern jogszociológiának ennél sokkal komplexebb rendszerben kell dolgoznia, ahol a szabályok már élesen elválnak a vallástól, moráltól, szokásoktól.²⁶

A globalizáció az élet minden területét megváltoztatta, legnagyobb hatása a gazdaságra volt és van mai napig, melynek köszönhetően a materiális pénzeszközökből értékpapírok, elektronikus úton kezelhető fizetőeszközök lettek, a nemzetközi kereskedelem folyamatosan pedig növekszik, de akár megközelíthetjük technikai oldalról is, mint például a kommunikáció felgyorsulása, vagy akár a jogi oldalról megjelenő és határokon átívelő szellemi alkotások tulajdonjogának védelmének aspektusából. Közös tulajdonsága ezen területek többségének, hogy a kezdeti jogszociológia idején nem voltak jelen, így hát az akkori jogszociológusoknak ezekkel foglalkozniuk nem is kellett. Az viszont elég egyértelmű, hogy e területeknek –sok más új terület mellett– a társadalomra jelentős hatásai vannak, ami miatt jelentős társadalmi változás ment végbe, melynek eredményeként a jogszociológia kutatásterületeiben és felfogásmódjában is jelentős változások következtek be. Ezek természetesen nem jelenti azt hogy minden korábbi viszonyokkal gyökeresen szakító folyamatról beszélünk, de tény hogy jelentős átalakulásról van szó.²⁷

De akkor milyen témákat is boncolgat manapság a jogszociológia? Mivel mai társadalmunkra jellemző a komplikáltság, a jogi szabályozások sokrétűsége, illetve differenciáltsága akár egyetlen társadalomra levetítve. Nem véletlenül népszerű irányvonalnak tekinthető a jogi pluralizmus, mely egyébként nem csak egy modern vizsgálati irány, hisz ezzel már *Ehrlich* is foglalkozott, viszont jelenlegi társadalmunkban teljesen más perspektívából vizsgálódunk. Tehát amíg a „kezdeti” jogi pluralizmus esetében inkább az egyházi, vagy helyi jogot vetették össze az állami joggal, addig a „modern” jogi pluralizmus inkább az egyes jogrendszerek összehasonlításával foglalkozik, sőt a globalizációnak köszönhető egymásra történő kölcsönhatásokat és egymás közötti interakciókat is tanulmányozzák. Amit fontos ismételten megjegyezni, hogy jelen volt a kezdeti jogszociológiában is, viszont a modern kori társadalomban ez jelentősen sokrétűbb, és sokkal több aspektusból vizsgálhatjuk. Mindez szoros kapcsolatban áll a jogi kultúrák vizsgálatával is, amit a jogszociológusok lényegében úgy definiálnak, hogy a jogszabályok tulajdonképpen egy adott társadalmi kultúra leképződése. Lényeges megemlíteni, hogy ezekben a folyamatokban ma a politikai befolyásnak sokkal

²⁴ Mecser Anikó (2014/2015/2): A bírói ítélethozatal jogelméleti és gyakorlati megközelítése Jerome Frank munkáján keresztül, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 10-13 p.

²⁵ BADÓ, videóanyag, 2023.04.18.-ai letöltés,

²⁶ MACZONAKI, 2005, 114-115 p.

²⁷ Bencze Mátyás – Vinnai Edina: Jogszociológiai előadások. Debreceni Egyetem Kiadó Debrecen University Press, 2012, 157-162 p.

nagyobb jelentősége van, mint a jogszociológia indulásakor.²⁸ E tanulmány keretében csak utalni szeretnék arra, hogy szintén népszerűek az olyan vizsgálódási tárgyak, mint például a feminista jog –vagy jogkritika-, a jogász professziójának a modern kor kihívásaira történő reakciói, vagy akár a már fentebb említett globalizáció olyan jelentős kérdései, mint a pénzügyi, internetes háló. Természetesen ezen példák is csak szemléltető jellegűek, ennél sokkal szélesebb a jelenkori jogszociológia vizsgálódási köre.

4.2 A jog önfenntartó rendszere: Niklas Luhmann autopoetikus elmélete

A dolgozat keretében a modern jogszociológiai irányzatok közül *Niklas Luhmann* német jogtudós elméletét szeretném szemléltetni, annak érdekében hogy konkrétabban is láthassuk milyen szemszögből közelíti meg a jog és a társadalom viszonyát egy modernkori jogszociológus, illetve milyen egyéb kérdésekkel foglalkozik az eddig tárgyalt nézetekhez képest. Luhmann jogszociológiája a rendszer fogalmára épült. Elméletének fejlődésében két szakasz különböztethető meg, melynek második szakasza az autopoézis fogalmának megjelenéséhez köthető, mivel annak hatására építette tovább addigi felfogását.

De mit is jelent az autopoézis? „Főszabály” szerint ez egy biológiai fogalom, amit a hetvenes évek elején dolgoztak ki, és ami később a társadalomtudományba is átkerült. Röviden a definíció szerint a „rendszer” egy olyan fogalom, ami önmaga hozza létre elemeit és képes önmagát fenntartani, nem feltétlen a környezetétől független, de igen magasfokú autonómiával. Ebből kiindulva következik az, hogy a jog, mint rendszer is ami saját struktúrája révén a környezetében lévő elemekből szelektál, saját maga teremti konfliktusait fejlődéséhez, ezzel tökéletesítve saját autopoézisát.²⁹ *Luhmann* továbbá úgy gondolta, hogy „*magába a jogrendszerbe csak kódorientált kommunikáció tartozik, amely a jogszerű és a jogszerűtlen értékekhez való hozzárendelést állítja*”.³⁰ Ez azt jelenti, hogy a jog csak kódjának alárendelve figyeli meg az egyes cselekvőket, mely alapján más vonatkozásában, például az igazság tekintetében csak abból a szempontból fontos, hogy jogszerű vagy jogszerűtlen az adott döntés.³¹

Mivel nézete szerinti a jogi rendszer az maga egy „önteremtés”, ezért az önmagából, saját elemeiből fejleszti magát tovább. Éppen ezért szerinte ez akkor tud jól működni, ha a jogrendszerben a jogi normák azon belül jönnek létre, nem pedig a politika rendszerben, mivel a politika egy külső kategória, más értékrendben gondolkozik, illetve teljesen más célokkal működik mind a jogi rendszer.³² *Luhmann* elmélete más jogszociológusokkal ellentétben közelebb áll a jogpozitivizmushoz, de annak ellenére, hogy egy bonyolultabb, modernebb társadalmi rendszerben gondolkozik elődjeihez képest, mégis tükröződnek benne a kezdeti jogszociológia szemléletmódja illetve kérdésfeltevései.

ÖSSZEGZÉS

Tehát összességében az elmondottak alapján látszik, hogy annak ellenére, hogy egy viszonylag későn kialakult tudományágról beszélünk, mégis nagy ismeretséget nyert magának az idők során. Nagy hatással volt az európai jogi gondolkodásra és jogfejlődésre, illetve sikerült Amerikában is jelentős híveket gyűjtenie. Kialakulásának számos oka volt, egyrészt a probléma kereshető volt abban, hogy az előtte uralkodó jogelméleti irányzatok, azaz –csak hogy a legjelentősebbeket említsük– a természetjog és a jogpozitivizmus „elavulttá” váltak, ami

²⁸ BADÓ, 2020, 88-74 p.

²⁹ Kulcsár Kálmán: Jogszociológia, Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1997, 65-67 p.

³⁰ Luhmann, Niklas: Das Recht der Gesellschaft. Frankfurt a. M., 1993, 70. p.

³¹ Karácsony András: Jogelméleti Előadások, ELTE Eötvös kiadó, 2017, 122 p.

³² MACZONAKI, 2005, 130-132 p.

igazából csak annyit jelentett, hogy a felvilágosodással az emberek másfajta, gyakorlatban jobban alkalmazható megoldásokat kerestek, és gondolkodásuk is átalakult, ami ezen jogelméleti irányzatokban is változásokat kívánt.

Arról is fontos említést tenni zárásképpen, hogy a jogszociológiának jelentős hatása volt Magyarországon is, sőt mai napig vannak itthon művelői. Kiemelkedő eredményeket ért el ezen a téren *Loss Sándor* és *Tárkány Szűcs Ernő*, akik több szempontból is vizsgálták a magyar közösségekben érvényesülő népszokásokat. Ez alatt értjük az olyan állami normáktól független szabályokat, amit az egyes csoportok maguk alakítottak ki bizonyos életbéli viszonyok rendezésére. Ezek nem tekinthetők jogforrásnak, de a közösségek betartják, így élő jogként a jogszociológia tárgyává válhat, vizsgálódásának tárgyát képezheti. Csak hogy egy-egy gyakorlati példát említsünk a könnyebb megérthetőség kedvéért, ilyen magyar kutatás volt *Loss Sándor* részéről az őrségi falvakban még máig is élő komasági kapcsolatrendszer vizsgálata, illetve *Tárkány Szűcs Ernő* egyik különleges kutatása pedig a halászfalvakban történő kézlevágást vizsgálta az ellopott hálóért, amit nem mellesleg a jog akkoriban is tiltott már.³³

Habár 19. században kialakult tudományágról van szó, mégis kijelenthető hogy mai napig aktuális és vannak képviselői, illetve a társadalmi változásokkal együtt maga e tudományág is változik, és próbál megoldásokat találni a modern társadalom exponenciálisan növekvő kihívásaira.

Véleményem szerint a kezdetektől fennálló és mai napig aktuális főtétele, hogy a társadalom hat a jogra, minden korban igaz volt és úgy gondolom, hogy ez a jövőben sem fog változni. Az élő jognak tulajdonított jelentőségével is egyetértek, mivel ezen jogszociológiai módszerek azok, amelyekkel a gyors jogfejlődést és az igazságos ítélkezést, bíraskodást könnyebben el lehet érni. Továbbá a fent említett tételeken, illetve nézeteken keresztül jól látható az, hogy a jogot, mint „társadalmi produktumot” nem kezelhetjük egy önálló, elszigetelt egységként, mivel szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban áll a társadalmi, gazdasági, kulturális, és még sok más tényezővel, éppen ezért a jogot ezen közegekkel együtt kell vizsgálni és kutatni.

³³ Szabadfalvi József (szerk.): Tanulmányok Loss Sándortól. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kiadó, Debrecen, 2005

IRODALOMJEGYZÉK:

1. Badó Attila (n.i): *Eugen Ehrlich és a jogszociológia*, videóanyag, docplayer, <https://docplayer.hu/42126819-Eugen-ehrich-es-a-jogszociologia.html>
2. Badó Attila: *Jogszociológiai alapismeretek*, Pro talentis universitatis alapítvány, Szeged, 2020.
3. Badó Attila: *Történeti és szociológiai jogelméletek*, videóanyag, Szegedi tudományegyetem állam- és jogtudományi kar, 2024.10.18.-ai letöltés, https://drive.google.com/file/d/1G5ww3fK1Fvq_6hOV_W8jyn71468BFvDN/view
4. Bencze Mátyás: *Jogelmélet, jogszociológia és szociológiai jogelmélet. Egy elhatárolási kísérlet*. In: Nagy Tamás – Nagy Zsolt (szerk.): *Jogelmélet és önreflexió*
5. Bencze Mátyás – Vinnai Edina: *Jogszociológiai előadások*, Debreceni Egyetem Kiadó Debrecen University Press, 2012.
6. Durkheim – *Jogszociológia*, Pécsi Tudományegyetem, 2025.03.21.-ei megtekintés <https://www.studocu.com/hu/document/pecsi-tudomanyegyetem/jogaszi-etika/durkheim-jogszociologia/51672662>
7. Émile Durkheim: *A társadalmi munkamegosztásról*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001,
8. Fekete Balázs – Fleck Zoltán: *Tanulmányok a kortárs jogelméletéről*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.
9. Ismeretlen szerző (n.i): *A JOGSZOCIOLOGIA KLASSZIKUS PROBLÉMÁI II. EUGEN EHRLICH ÉS A JOG PLURALITÁSA; AZ AMERIKAI REALISTA MOZGALOM – A JOG TÁRSADALMISÁGA ÉS KISZÁMÍTHATÓSÁGA; ROSCOE POUND ÉS A TÁRSADALMI MÉRNÖKÖSKÖDÉS ESZMÉJE*,. <file:///C:/Users/Csenge/Downloads/jogszoc3.pdf>
10. Karácsony András: *Jogelméleti Előadások*, ELTE Eötvös kiadó, 2017.
11. Kulcsár Kálmán: *A jogszociológia alapjai*, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1976..
12. Kulcsár Kálmán: *Jogszociológia*, Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1997.
13. Ludassy Mária: *TÁRSADALOMFILOZÓFIA 5. hét Burke*, ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék -az MTA Közgazdaságtudományi Intézet - Balassi Kiadó, 2010.
14. Luhmann, Niklas: *Das Recht der Gesellschaft*. Frankfurt a. M, 1993.
15. Maczonkai Mihály: *Jogszociológia*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.
16. Mecser Anikó (2014/2015/2): *A bírói ítélethozatal jogelméleti és gyakorlati megközelítése Jerome Frank munkáján keresztül*, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 10-13 o.
17. Mezei Péter: *A bírák szerepe a jogrendszerben – A XX. század első felének jogelméleti gondolkodói tükrében*, Jogelméleti szemle, 2002/3., 11-15, https://epa.oszk.hu/05200/05288/00011/pdf/EPA05288_jogelmeleti_szemle_2002_3_09.pdf
18. Nagy Zsolt: *Az amerikai szociológiai jogelmélet*. In: Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica, (5) 1. pp. 67-89. p. (2015), https://acta.bibl.u-szeged.hu/49995/1/juridpol_forum_005_001_067-089.pdf
19. Pokol Béla (2000): *Vázlat az amerikai jogelméleti irányzatok elemzéséhez*, Jogelméleti szemle, 2000/2., https://epa.oszk.hu/05200/05288/00002/pdf/EPA05288_jogelmeleti_szemle_2000_2_12.pdf
20. Szabadfalvi József (szerk.): *Tanulmányok Loss Sándortól*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kiadó, Debrecen, 2005.
21. SZABADFALVI József: „Angol történeti jogbölcsélet” In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogbölcsélet rovat, rovatszerkesztő: SZABÓ Miklós) (2019) > <http://ijoten.hu/szocikk/angol-torteneti-jogbolcselet>

22. Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004.